

Чурапчыга күн тахсар!

12+

2020 сыл
Алтынны
9 күнэ
бээтинсэ
№ 75
(11730)

САНА ОЛОХ

Чурапчы улуунун хаһыата • ХАҢЫАТ 1931 СЫЛ АЛТЫННЫ 15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР • @sanaoloh

— ИЛ ДАРХАН НЭДИЭЛЭТЭ —

АЙСЕН НИКОЛАЕВ ҮЛЭТИН СҮРҮН ТҮГЭННЭРЭ

Үтүө күнүнэн, күндү Саха сириг
олохтоохторо!

Саха Өрөспүүбүлүкэтин Ил Дархан Айсен Сергеевич Николаев ааспыт эдиэлэҕэ үлэтин сүрүн түгэннэригэр тэҥнэһиэхэ билиһиннэриим.

Балабан ыйын 28 күнүгэр Ил Дархан норуоттар икки ардыларынааҕы Хотугу пуорумна кытынна. Быйылгы уорум сүрүннээн Хоту сиргэ уонна Арктикаҕа суол-иис, тырааныспар ыһалбаларын тула барда.

«Саха сирэ Арасыйыа саамай пахан эрэгийиэнэ буолар. Саха Өрөспүүбүлүкэтин баһылыгыр чааһа Арктика зонатыгар кириэр. Итиэннэ муораҕа, акыйаанна тахсар ураты кыахтаах. Онон Саха сирэ Аан дойдуга суолу тэлэр, сырыы-айан, атыы-эргиэн ситимин олохтуур кыаҕа мунура суох», — диэн Айсен Николаев пуорум кэмигэр эттэ.

Ил Дархан этэринэн, Арктикаҕа суол-иис инфраструктуратын сайыннарыы — тыын суолталаах. Чуолаан суол-иис, тырааныспар ситимин сөптөөхтүк тэрийдэххэ, кыабын таба туһаннахха, аан дойдуну кытта бигэ туруктаах биригэ үлэлэһиини тэрийдэххэ сөп.

Айсен Николаев пуорум иһинэн ытыллыбыт Ленскэй кулууп тердүс мунньагар кытынна. Манна Арктика сайдыытын сүрүн хайысхаларын ырыттылар. Экологияны харыстааһынна, Арктиканы баһартан көмүскээһиннэ, ирбэт тоңу чөл тутууга биригэ үлэлэһиини сана сабахтара арылыннылар.

«Ирбэт тоң, мамонт фаунага федеральнай таһымга көмүскэлгэ ытыллыахтаах. Дириг чинчийиини, өр сыллаах үөрэтии күүтүллэр. Манньык уустук болпуростарга биригэ үлэлэһиини хаһан баҕарар кыайылыах буолар.



Онон быйылгы пуорумна хоту сир, Арктика кыһалбалара кизг сиргэ иһилиннилэр», — диэн Айсен Николаев кэпсэтии кэдьүүстээх буолла диэн бэлиэтээтэ.

Балабан ыйын 30 күнүгэр Ил Дархан Абый улуунун баһылыгын Станислав Цюхдинскайы кытта көрүстэ. Көрсүлүүгэ муниципальнай тэриллии социальнай-эконэмическай сайдыытын ырыттылар.

Бүгүнгү күнүгэ Абый улуунун эконэмикэтин тутуах хайысхатынан улууска тутуу матырыйаалын онорон таһаарыы буолар. Айсен Николаев бу хайысханы өйөөтө уонна Эконэмикэ министристибэтин кытта болпуроруну сийилии быһаарарга соруудахтаата.

Оройуонна хаарбах дьизэттэн көһөрүү бырагыраамата опоххо кириэрэ. Барыта 27 дьиз хаарбах туруктаабынан быһаарыллыбыт. 22 дьиз — Белай Гораҕа, 5 дьиз — Сугуруохаҕа. Улуус баһылыга бэлиэтиринэн, экологическай экспертизаҕа сана ирдэбиллэр кирибэттиринэн сана дьизэлэри тутуу болдьоҕо уһун сөп.

Станислав Цюхдинскай Ил Дарханна Белай Гораҕа усулорт саалата наадатын эттэ. Ил Дархан бу этиини өйөөтө уонна тустаах министристибэлэргэ бырайыагы киллэрэригэр соруйда. Маны саргы В.П.Ефимов аатынан Белай Горатааҕы оскуола тутуутун кэпсэттилэр.

Балабан ыйын 30 күнүгэр Айсен Николаев Д.Х. Скрыбин аатынан Жатай 2-с №-дээх оскуолатыгар «Точка роста» («Сайдыы туочуката») киин аһыллыытыгар кыттыыны ылла.

Санатар буоллаха, манньык кииннэр Бүтүн Арасыйыа үрдүнэн аһыллынылар.

Айсен Николаев этэринэн, манньык аныгы, толору хаачылылылаах быһаанаахтар оҕо-аймах сайдарыгар төһүү буолаллар.

«Оҕолору кытта көрсөрбүн, кэпсэтэрибн олус сөбүлүүбүн. Кинилэр аһаҕастара, билиигэ тардыһыллара, үөрүүлэрэ-көтүүлэрэ куруук кынаттылар. Сана кииннэ наукаан, физиканан, программированиенан, робототехниканан, саахыматынан уо.д.а. дьарыктанарга, бэл мультигы устарга кыах бэрилиннэ. Оҕолор хайыы-үйэ кабинеттарынан олорон тугу сэргийиллэрин, сөбүлээн дьарыктаналларын булан, үөрэнэ



опороллорун көрөн үөрдүм. Чинчийиҕэ, айар-тутар дьобуру сайыннарыыга, чакчы даҕаны, олук ууруллуна», — диэтэ Айсен Николаев.

Ил Дархан өрөспүүбүлүкэҕэ уолсайа манньык 96 «Сайдыы туочуката» аһылына диэн эттэ. Эһиил өссө 75 киин аһыллара быһааннар. Онтон 2022 сылга 287 сайдыы киинэ баар буолуо.

Алтынны 1 күнүгэр Айсен Николаев Аллайыаха улуунун баһылыгын Яков Елисеевы кытта көрүстэ. Көрсүлүүгэ муниципальнай тэриллии социальнай-эконэмическай сайдыытын ырыттылар.

Ил Дархан улууска баар хаарбах туруктаах дьизэлэртэн көһөрүү бырагыраамата болдьоҕор туолуохтаабын бэлиэтээтэ. Билигин Аллайыахаҕа сир докумуоннарын онорууттан сылтаан кыраапыктан хаалыы баар. Чоккурдаахха, Оленегорскайга уонна Чкаловоҕа барыта 44 дьиз хаарбах туруктаабынан быһаарыллыбыт.

Яков Елисеев улуус суол-иис кыһалбатын кэпсэттэ. 800 км кыһынны суол улуус көрүүтүгэр баарын, улуус буддьүөтүгэр онно үп тиийбэтин эттэ. Улуус баһылыга Ил Дарханна бу болпуроруну көрөрүгэр, улуустан ылан, «Арктика суоллара» судаарыстыбаннай тэрилтэҕэ сыһыарар туһунан быһаарыстылар. Айсен Николаев бу этиини өссө тийгэсэр тиздэргэ соруудахтаата.

Алтынны 1 күнүгэр Ил Дархан Айсен Николаев аан дойду таһымнаах усулорт маастарын, Москвааҕы марафон кыайылыабын Сардаана Трофимова уонна киин тизиньэрин Татьяна Жиркованы кытта көрүстэ.

Айсен Сергеевич ыспарсымыаны эбэрдэлээтэ: «Биһиги марафону көрө олорбуппут, эн тускар ыалдьыбылпыт, дьин кыахтааххын дакаастаатыҥ». Сардаана Трофимова Токио куоракка ытыллыахтаах Олимпиадаҕа кыттарыгар эрэнэрин иһитиннэрдэ уонна инникитин күрэхтэһиилэргэ бэлэмнэниригэр, кыттарыгар өйүүрүн эттэ.

Ил Дархан Сардаана Трофимоваҕа усулорт эйгэтигэр ситиһиитин иһин «СӨ үтүөлээх үлэһитэ» ааты ингэрдэ. Оттон Татьяна Жирковаҕа СӨ Бырабыыталыстыбатын грамотатын туттарда.

Алтынны 2 күнүгэр Айсен Николаев стратегическай

көбүлээһиннэр аабыныстыбаларын (АСИ) пуорумугар кыттааччылары кытары сэхэргэстэ.

Видеоконференцияҕа кизбинэн ытыллыбыт көрсүлүүгэ Өрөспүүбүлүкэ Ил Дархана сэтинни 11-12 күннэригэр Сочига ытыллыахтаах Бүтүн Арасыйыааҕа «Сильные идеи для нового времени» пуорумна эрэгийиэнтэн кыттыахтаах дьону кытары сэхэргэстэ.

Пуорум эконэмикэ, социальнай эйгэ хайысхаларыгар сана, ураты көрүүлэри киллэрэргэ, дойду технологическай сайдыытыгар туһунан 100 бастынтан бастын идиэйэни түмэр, инициативалаах дьону сомсололур соруктаах тэриллэр.

Айсен Николаев көрсүлүү кыттылаахтарын эбэрдэлииригэр, Саха сирэ балаҕа өрдөөтүтэн уонна ситиһиилээхтик стратегическай көбүлээһиннэр аабыныстыбаларын бырагыраамаларыгар, бырайыактарыгар кыттарын бэлиэтээтэ.

«Пуорумна кыттарга өрөспүүбүлүкэ олохтоохторуттан 124 сайаапкы кирибэтэ. Барыта олох тускулун сайыннарага туһунаналлар. Пуорумна кыттыы эһиги ураты сонун санааларгытын, бырайыактарытын салгыы иннин диэки хамсатарга бигэ тирэбинэн буолуобар эрэнэбин. Эһиги бырайыактарыт бүгүнгү уолсастыба, сана кэм, сана бириэмэ ирдэбиллэргэ эппизтиир соруктаах ылыллыбыт улахан суолталаахтар. Инникитин балар өрөспүүбүлүкэҕэ эрз буолбакка, Улук Илин эрэгийиэнигэр, бүтүүн дойду үрдүнэн ситиһиилээхтик тарганыахтарын, кэдьүүстээх буолуохтарын сөп», — диэтэ Айсен Сергеевич.

Алтынны 2 күнүгэр Ил Дархан Айсен Николаев социальнай ситимнэр нөҕүө быһа эппиргэ тахсан, нэһилиэнньэни догдууар ыйытыларга хоруйдаата.

Коронавирус, медицина туһунан үгүс болпурuos киридэ. Маны таһынан авиа билиэт сыаната, куорат инфраструктура, Өлүөнэни туоруур муоста тутуута у.д.а. болпуростар киридилэр.

Ил Дархан кириэр ыйытылары ингэн-тоһон ырытта, бири да быһа гыммакка, сийилии хоруйу биэрдэ.

Афанасий НОЕВ, Ил Дархан
пресс-сэкиртээтэ.

РУСЛАН ВАСИЛЬЕВ:

«БЫЙЫЛ ҮС НЭНИЛИЭККЭ САНА ДЫИЗ КИИРИЭБЭ».



Хаарбах туруктаах дьизлэртэн көһөрүү бырагыраамата биһиги улуускэтэтимнээхтикүлэлиир. Элбэх ыал сана, толору хааччыллыылаах кыбартыраларга көһөн, үөрүүлэрэ үгүс. Быйыл төһө да коронавирус ыарыыта турдар, тутуу үлэтэ-хамнаа бара турар. Бу туһунан улуус баһылыгын тутууга солбуйааччыта Руслан Григорьевич Васильев манньк кэпсиир:

Быйыл 2020 сылга сана дьизлэр үс нэһилиэккэ тутуллан бүтүөхтээхтэр. Ол курдук, икки отуттуу кыбартыралаах дьиз Чурапчы нэһилиэгин арбаа баһыгар киириэхтээх. Тутууну "Прогресс" тэрилтэ ыттар. Маны таһынан Сыланга 22 кыбартыралаах дьизни "Илин" ХЭТ тутан киллэриэхтээх. Былаанга эрдэлээн, 16 кыбартыралаах дьиз Кытаанахка бүтүөхтээх. Коронавирус

пандемията туран, үлэ хаамыыта арыый бытаарда. Онон бу үс эбийиэк алтынныга киириэхтээхтэрин биһир тәрдыллан, сэтинныгэ бүтүөхтэрэ. Санатан эттэххэ, былырын Хадаарга 12 кыбартыралаах уонна Интеринээт томторугар 50 кыбартыралаах дьизлэр олоххо киирбиттэрэ. Онон бу сайын Халыйах учаастагар икки түөртүү кыбартыралаах дьиз тутуллан, олохтоохтор номнуо киирэн

опороллор. 2024 сылга дьэри улуус үрдүнэн 700-тэн тахса кыбартыралаах үлэҕэ киллэрэр сорук турар.

Төһө да дьан ыарыыта үлэни-хамнааһы харгыстаатар, биһиги улууспутугар быйылгы былааннаммыт сорук туолан иһэрэ үөрдэр. Онон сэтинны ыйга үс нэһилиэккэ олохтоохтор сана дьиз күлүүһүн тутуохтара дьэ эрэнэбит.

Кэлсэттэ Елена МАКАРИНСКАЯ.

Одьулууннаабы норуот айымньытын дьизтэ гааска холбонно



Алтынны 6 күнүгэр Одьулуун нэһилиэгэр "Сайдыс" норуот айымньытын дьизтэ гааһынан автономнайдык оттулар хочуолунайын үөрүүлээх аһыллыыта буолла. Кулууп гааһынан автономнайдык оттуллара улууска аан бастагынан киирдэ.

Сахалыы сизринэн тэрээһин аал уоту арчылааһынан, алгыс сизрин-туомун толорууттан сабаланна. Үөрүүлээх түгэннэ улуустаабы култуура салалтатын начаалынныга Дмитрий Попов, Одьулуун нэһилиэгин баһылыга Людмила Ефремова, "Сайдыс" НАДь дириэктэрэ Валентина Аржакова, сана хочуолунай сүрүн исписэлиһэ Иван Адамов аалай лизэнтэни быстылар.

Үөрүүлээх чааска Одьулуун нэһилиэгин баһылыга Людмила Ефремова эбэрдэ тылы эттэ: "Кулууп дьизтигэр күөх төлөн киирбитэ нэһилиэккэ үөрүүлээх түгэн. Одьулуун нэһилиэгэр 2017 сылга гаас ситимэ киирэн, дьон-сэргэ үөрүүтэ буолбута. Мантан сизтэрэн нэһилиэк сайдар суола сылын аайы кэнээн иһэр, ол курдук сана дьизлэр тутуллаллар, эдэр дьон дойдуларыгар тәрдыһан, олохсуйаллара үксээтэ. 2019 сылтан тэрлэтэлэр автономнай гааһынан оттуллалларыгар үлэ ыытыллар. Бу тэрлэтэлэр сапайааччыларга үлэлиир дьизлэрэ толору хааччыллыылаах сылаас буопарыгар бэйэлэрэ туһунан туруорсан,

үбү көрдөттөрөн, үгүс үлэни ыыталлар. 2020 сыллаах бүддьүөттэн үп тыһырыллан, «Сайдыс» НАДь гааһынан оттуллар буолла. Онон 85 үбүлүүйдээх сылын көрсө, биһир улахан үлэ оһоһулунна. Кулууп дириэктэригэр Валентина Леонидовнага, кэлэктиибигэр, улуус баһылыгар Андрей Ноговицыннга, «Сахатранснефтегаз» тэрилтэ үлэһиттэригэр махталбын тизэрдэбин. Нэһилиэк дьонно-сэргэтэ сылаас "Сайдыс" дьизтигэр түмсөн, сынньаланнарын туһалаахтык атаарыахтара дьэ эрэнэбин. Бу дьан аастар, үбүлүүйү үрдүк тэрээһиннээхтик ыытарга бабарарбын". Итиннэ тыа сириин гаастааһын бырагырааматыгар сөп түбэһиннэрэн, нэһилиэгин сыныннар, дьон үлэлиир усулуобуйатын туһарыыга кылааттарын иһин дириэктэр Валентина Аржаковага махтал суругу, кэлэктиипкэ уод.а. сүүрбүт-көппүт, үлэлэспит дьонно эбэрдэ суруктары туттартаат.

Салгыы улуустаабы култуура салалтатын начаалынныга Дмитрий Попов «Сайдыс» НАДь 85 сыллаах үбүлүүйүнэн истинник эбэрдэлээтэ. Тыа сиригэр кулууптар тымнынан аатыралларын бэлиэтээтэ. Быйыл Одьулууннаабы НАДь гааһынан оттуллан, сылаас, сырдык буопарыгар эрэнэрин биллэрдэ. Бу дьан тохтоон, Сана дьылы норуот айымньытын дьизлэригэр үөрэ-көтө ыларбытыгар бабарда.

Ол кэнниттэн «Сайдыс» НАДь дириэктэрэ Валентина Аржакова "Сайдыс" НАДь 85 сылын көрсө, гааска холбонмуппут олус үөрүүлээх дьэ туран үлэлэспит дьонугар махтанна. Кулууп гааска холбонон, үс үлэ миэстэгэ тахсыбытын иһитиннэрдэ. Тыа сиригэр үлэ миэстэтин таһаарыы биһир сүрүн болпуруоһунан буолар.

Бу күнү «Саһарба» үнүү бөлөҕө түһүлгэ үнүүтүнэн кизгэттэ.

Ити курдук Одьулууннар инники сайдыыларыгар элбэх үлэни ыыталлар.

Марфа ПЕТРОВА.

Памятник фронтовику Гавриилу Ефимову



В Чурапчинском улусе открыли памятник участнику ВОВ, кавалеру ордена "Красной звезды", отличнику просвещения РСФСР, заслуженному работнику культуры ЯАССР, переводчику и поэту Гавриилу Дмитриевичу Ефимову.

«Открытие памятника воину, просветителю, организатору Гавриилу Дмитриевичу Ефимову это дань памяти за его беззаветный труд и любовь к родному краю. Он много лет проработал в советско-партийных и хозяйственных органах улуса. Первым поднял острый вопрос о переселении колхозов Чурапчинского района во время войны. Многие сделал для Всероссийского общества инвалидов. Был автором многих статей о патриотическом воспитании, о ветеранах войны и труда, передовых тружениках села, о сохранении исторических памятников. Мы должны чтить память, и передать эту традицию следующим поколениям», - отметил председатель улусного Совета депутатов Афанасий Захаров.

Памятный знак и постамент изготовлены мастерами Борисом Габышевым и Михаилом Дьячковским. Установили памятник Семен Лавров, Григорий Федотов, Афанасий Мандаров.

Отметим, что в этом году в улусе проходят мероприятия, посвященные 100-летию участника Гавриила Дмитриевича Ефимова.

Ефимов Гавриил Дмитриевич родился в Сулганском наслеге Амгинского района (ныне Ожунский наслег Чурапчинского улуса). Трудовая деятельность началась в 1940 году с назначения учителем Чурапчинской, затем Хаяхской семилетних школ. В 1942 году был призван в армию и воевал на Северо-Западном фронте связистом 20 отдельной лыжной бригады 1234 стрелкового полка 370 стрелковой Сибирской дивизии. Участвовал на боях в районе Старой Руссы и был тяжело ранен. Был награжден орденом «Красная Звезда». С 1944-1946 годы его избирают 1 секретарем Чурапчинского райкома. Затем начался педагогическая деятельность: 20 лет Гавриил Дмитриевич работал учителем, затем директором школ Кытанахской (1947-52), Ожунской (1953-54) семилетних, Чурапчинской средней (1954-1957, 1961-1966 гг.), Республиканской речевой школы-интернат (1973), ПТУ-7 г. Якутска (1978-82 гг.). В память о педагоге, ветеране Великой Отечественной войны и труда в селе Чурапча названа улица его имени.

Пресс-центр МО «Чурапчинский улус».



— ТӨЛӨЙ ОРТО ОСКУОЛАТА ТЭРИЛЛИБИТЭ 90 СЫЛЫГАР —

ТӨЛӨЙ ОСКУОЛАТА САЙДЫ СУОЛУНАН



Захаров Дмитрий Егорович, Төлей орто оскуоланы директору.

Төлей орто оскуоланы кэлэктибэ, үөрэнээччилэрэ нэһилиэккэ үөрэх кыһата тэриллибитэ 90 сыллаах үбүлүөйүн көрсөөрү бэлэмнэнэ сылдьабыт.

Нэһилиэк оскуолатын историятын көрдөххө, аан бастаан оскуола (ликбез) 1924-1925 үөрэх дьылыгар аһыллан үлэлээбит. Бу бастагы оскуоланы Төлей Диригэр Пинигин Илья Кириллович асыт. Онтон 1928 сыллаахха, дьону бүтүүн үөрэхтээһин кэмигэр, Дьяковский Гаврил Александрович оскуоланы эһэтин дьизигэр аһан учууталлаабыт. Оскуола Төлейгэ Ныла Күүлэ көспүтүгэр учууталынан Гаврил Александровичтын Захаров Семен Николаевич үлэлээбит. Кэлин атын сирдэргэ оскуолалар ыаллар дьизлэригэр аһыллыбыттара. 1929 сыллаахха Мэнгэлээххэ Хоютановтар дьизлэригэр оскуола аһыллан, Родионов Семен Архипович учууталынан үлэлээбит. Чанкэбэ, Чыгнанна (Муостаба) учууталларынан Захаров Семен Николаевич, Попов Мирон Михайлович үлэлээбиттэрэ.

1930 сыллаахха алтынны 18 күнүгэр Төлейгэ саага типовой оскуола тутуллан үлэбэ киирбитэ. Бу оскуолаба Сунтаартан төрүттээх Демьян Варфоломеевич Попов (сэбиэдиссэй) көргөһүнэн Платонованын үлэлээбиттэрэ. Төлей начаалынай оскуолата 1942 сылга диэри тохтообокко үлэлээбитэ.

Сэрим, көһөрүлүү содулугар оскуола үлэтэ тохтуу сылдьыбыта. 1945-1946 үөрэх дьылыгар Мээндийэбэ начаалынай оскуола үлэтин садалаабыта. Интэринээккэ элбэх оҕолоох ыаллар оҕолоро, ыраах алаастартан кэлэр үөрэнээччилэр ыылыбыттара. 1965 сыллаахха оскуола Мээндийэттэн производственной учаастак киинигэр Төлей Диригэр көһөрүллэн киирбитэ. Манна оскуола 1974 сыллаахха диэри үлэлээбитэ. Беденсүтүү сылларыгар үөрэнээччигэ аһыйаата диэн, райсовет исполкомун уураабынан оскуоланы иккистээн салпыттара. Солхуос Төлейдөөбү учаастагы төрөппүттэрэ уонна уопастыбаннаа оскуоланы хаттаан астарарга хас да сыл туруорсубуттара. 1964 сыллаахха бэтэрээннэр уонна оробуочайдар бэйэлэрин күүстэринэн бырабыллыбыт ыраах учаастактан кулууп дьизин көһөрөн аһалан, оскуолаба анаан тутан барбыттара. Ол эрэ кэнниттэн орокуон уонна өрөспүүбүлүкэ салааттаа манна начаалынай оскуоланы хаттаан аһарга быһаарбыттара. 1989 сыл күһүнүгэр Төлей начаалынай оскуолата ситэтэ суох орто оскуола буолбута (диригэр Смирников Федор Федорович). 1992 сыл муус устарыгар олохтоохтор өрдөөбүттэн дьаныһан туруорсууларынан Төлей учаастагар нэһилиэк тэриллибитэ.

Ити собуиеттан түргэтээн, күһүнүгэр Төлей орто оскуолата аһыллыбыта (диригэр Климов Николай Михайлович).

1999 сылтан диригэр Нестеров Василий Иванович салалтатынан оскуола кэлэктибэ "Сир сана хаһаайына" диэн экспериментальнай бырагырааманы олоххо киллэрэн, сүрдээх

таһаарылаахтык үлэлээбитэ. Сана үйэ киирбитигэр оскуолабытыгар Чурапчытаабы ыспартыбынай интэринээт-оскуола тустууга филиала аһыллыбыта. 2004 сыллаахха сана икки этээстээх таас оскуола тутуллан, үлэбэ киирбитэ, оскуолабыт өрөспүүбүлүкэ агрооскуолаларын сойууһун чилиэнэ буолбута.

Кэлин диригэртэрэр Чингизинаров Константин Константинович, Андросов Петр Васильевич оскуола үлэбэ, үөрэххэ талбыт хайыскатын ситэрэн-хоторон ситиһиилээхтик салайбыттара.

2012 сыллаахтан Төлей орто оскуолатыгар диригэртэринэн ананан кэлэн үлэли сылдьабын. Үлэбэр аграрнай хайысканы сайыннарыны талбытым, оскуола матырыйаалынай-техническэй баазата бөдөрүүрүгэр, иитиһэ-үөрэтиһэ саага үйэ инновационнай технологияларын киллэриигэ сүрүн болҕомтобун уурбутум. Билигин оскуолабыт улахан кэлэктибэ "Гармония" диэн инновационнай бырайыагы олоххо киллэрэн, айымнылаахтык үлэлиир. Дойдугун таптыыр, аасыт историятын билэр, сахалыы сирдээх, чин билимнээх, бэйэтигэр эрэллээх үлэһит оҕону иитэн-үөрэтэн таһаарарга дьулуһабыт. Оскуолаба 31 педагог үлэлиир, киһилэртэн: Саха Өрөспүүбүлүкэтин үөрэҕиритин туйгуна - 13, Российской Федерация үөрэҕиритин бочуоттаах үлэһитэ - 5, Российской Федерация Үөрэхтээһинин туйгуна - 1, Учууталлар учууталлара - 3, Барыта 21 учуутал 124 үөрэнээччини сырдыкка, кэрэбэ уһуйан үлэлииллэр.

Кэлэктиип көхтөөх үлэтин түмүгэр кэккэ ситиһиилэр:

- Улуустаабы сайынны лаабырдары көрүү түмүгэр бириистээх миэстэлэр;

- 2017 с. Саха Өрөспүүбүлүкэтин Ил Дарханын Грана;

- Өрөспүүбүлүкэтээби "Тыа сирин оскуолата -2017" педагогическай дьаарбанкаба Төлей оскуолатын бырайыага "Экология и агрошколы" диэн номинацияба дипломунан, "Сайынны кемпинг лаабыр" бырайыак грамотанан наҕараадалаабыттара;

- 2018 с. Тыа хаһаайыстыбатын министрииститэтин гранынан сылгы баазата тутуллубута.

- 2019 с. улуустаабы агрооскуолалары көрүү-куонкуруска "Бастын тыа хаһаайыстыбатын табаара" номинацияба кыйаы;

- Өрөспүүбүлүкэтээби "Продовольствие -2019" быыстапка-дьаарбанкаба "Бастын агрооскуола" анал аат, Кыһыл көмүс мэтээлинэн наҕараадалаа.

- 2020 с. өрөспүүбүлүкэбэ 99 агрооскуолаттан Төлей оскуолата үлэтинэн 5-с миэстэ буолары ситистэ.

Быйылгы үбүлүөйдээх сылга Төлей орто оскуолатын кэлэктибэ XXVII-с выпуһун кынаттаан, олох суолугар аҕаарда.

Чурапчы дьыно-сэргэтэ! Кэлэр кэскил эһиги тускутугар тосхойдун! Чэгиэн доруобуйаны, таһаарылаах үлэни, иллээх-эйэлээх олоһу баҕарабын.

Анатолий Иванович АЛЕКСАНДРОВ, оскуола диригэртэ, Российской Федерация үөрэхтээһинин бочуоттаах үлэһитэ.

УЧУУТАЛ – ОЛОХ ОНКУЛУН ТҮСТЭЭЧЧИ



Учуутал олоһу түстээччи, олох суолун арыяаччы, кэрэбэ-сырдыкка угуйааччы буолар. Оскуолабытыгар 21 учуутал баарыттан үрдүк категориялааҕа - 9, бастагы категориялааҕа - 5. Үөрэби ситиһи - 100%, үөрэх хаачыстыбата - 57,1%.

Билигин балысханньк сайдар үйэбэ учуутал оҕолору сааба үөрэтэригэр бэйэтэ сааганы сатыыр, баһылыр, сайдытынан инники күөһэ сылдьар буолуохтаах. Ол сыалтан биһиги учууталларбыт сыллата анап хурустарга үөрэнэн, сэминээрдэргэ сылдьан, саагаттан саага технологиялары баһылаан, таһымнарын үрдэтэллэр. Уруоктарга ИКТ-ны туһаныны киллэрэн, интэриниэт ситиминэн араас дистанционный олимпиадаларга, педагогическай аабылларга кыттан, уопуту тарбатыга айар отчуоттары, сэминээрдэри ылан, публикациялары тарбатан, ситимнээхтик үлэлииллэр.

Көнники сылларга улууска, өрөспүүбүлүкэбэ ытыллар профессиональнай куонкурустарга ситиһиилэр бааллар. Улуустаабы "Сыл бастын учуутала" күрэххэ Луковцева Вера Степановна (химия, биология учуутала) 3-с миэстэ, Попова Елена Егоровна (саха тылын учуутала) "Хранитель знаний" анал аат хаһаайына, Дюдорова Туяра Васильевна (алын кылаас учуутала) улуустаабы "Молодой педагог" күрэххэ 3-с миэстэ, Аммосова Мария Иннокентьевна (педагог-библиотечник) улуустаабы "Сыл библиотечник" күрэххэ кыйаһылаабынан тахсан, өрөспүүбүлүкэтээби "Инновации в библиотечном деле" күрэххэ анал аатынан бэлэстэммитэ. Хоютанов Петр Петрович (эбии үөрэхтээһин педагога) "Сүрэхпин оҕолорго аныбын" өрөспүүбүлүкэтээби күрэххэ кыттан, дипломунан наҕараадалаабыта. Улуустаабы учууталлар хамаандаларын методическай турнирдарыгар биһиги "Палитра" хамаандабыт ситиһиилээхтик кыттан, 2-с миэстэ буолбута. Бүтүн Арассыйатаабы «Ларионовская аабылларга» Адамова Татьяна Афанасьевна 1-кы истэһинээх дипломунан, Смирников Егор Афанасьевич 3-с истэһинээх дипломунан наҕараадалаабыттара.

Оҕолорбут араас таһымнаах предметнай олимпиадаларга, научнай-практическай кэмпириэнсийэлэргэ, интеллектуальнай күрэхтэргэ, аабылларга ситиһиилэрэ - бу эмиэ биһиги учууталларбыт үлэлэрин түмүгэ. «Көтүөххэ үрдүккэ хотойдуу» аабыыга биһиги уоланнарбыт улууска, өрөспүүбүлүкэбэ куруутун инники миэстэбэ сылдьан, лауреат, дипломант үрдүк ааттарын сыллата ыаллар. 2017 сыллаахха оччолорго 10 кылаас уолаттара: Попов Гоша, Попов Радик, Находкин Миша (сал Говорова А.С.) өрөспүүбүлүкэтээби "Толкуйдаа. Оонньо. Кыай" интеллектуальнай телевизионнай оонньоуга хас да түһүмэби туораан, Мунур кыйаһылаахтарынан буолан, оскуолабыт, улууспут аатын өрөспүүбүлүкэбэ ааттаппыттарынан киэн туттабыт.

Бу курдук Төлей орто оскуолатын үлэһит учууталлара кэлэр кэнчээри ыччаты үөрэтиһэ-иитиһэ сайдыы суолунан бигизтик хардылыыллар.

Анастасия ГРИГОРЬЕВА, диригэртэ үөрэх чааһыгар солбуйааччы.

ОЛОХХО БЭЛЭМНЭЭХ ОҒОНУ ИИТИИ

2020-2021 үөрэх дьылыгар барыта 123 оҕо үөрэнэриттэн, 56-та кыыс, 67-тэ уол. 1-кы кылааска барыта 9 оҕо оскуола боруогун атыллаата. Барыта 102 төрөппүттээхпит, 58 дьиз кэргэн баарыттан 32-тэ элбэх оҕолоох. 2000 сылтан Чурапчытаабы интэринээт-оскуола тустууга филиала ситиһиилээхтик үлэлиир. Быйылгы үөрэх дьылыгар 14 оҕо араас улуустан кэлэн үөрэнэ, дьарыктана сылдьаллар.

Оскуолабыт оҕо олоххо бэлэмнээх киһи буолан тахсарын ситиһэр сыалтан араас хайыскаларынан үлэлиир. Биир хайысханан эбии үөрэхтээһин буолар. "Үөрүү" оҕону сайыннаран киһи иһинэн үлэлиир ырыа, үнүү, прикладной хайыскалаах "Кэрэмэн" куруһуоктар таһаарылаахтык үлэлииллэр. Оскуола иһинэн робототехника, стеларнай дьыала куруһуоктара бааллар. Чурапчытаабы МУПК-ны кытта дуоҕабар түһэрсэн, оҕолорбут стеларнай дьыала уонна парикмахер идэтигэр дьарыктанан кэллэллэр. Ону таһынан А.С. Бродников аатынан "Аартык" НАДэ үлэһиттэрэ оҕолорго фольклор, уруһуй куруһуоктарын үлэлэтэллэр. Эбии үөрэхтээһининэн үөрэнээччилэрбит 100% хабылаллар. Үөрэнээччилэрбит улуустаабы, өрөспүүбүлүкэтээби олимпиадаларга, научнай-практическай кэмпириэнсийэлэргэ, ырыа-үнүү куонкурустарыгар, ыспартыбынай күрэхтэргэ, о.д.а. ситиһиилээхтик кытталлар. Ол курдук, аан дойдутаабы "Салют талантов" куонкуруска Санкт-Петербурга "Үрдэг" үнүү ансаамбыла лауреат аатын ылбыта (сал. Сивцева М.А.). Гирэни анныыга өрөспүүбүлүкэбэ Егор Попов, Влад Захаров кыйаһыллара, өрөспүүбүлүкэтээби Кыайыы 75 сылыгар аналлаах "Улуу кыйаһы" челлендж-күрэххэ Гран-при хаһаайыттара (сал. Пермякова С.Н.), "Уол оҕо абыс кырылаах" өрөспүүбүлүкэтээби күрэххэ иһи-би Луковцевтар кыттан, 2-с миэстэ буолуулара (сал. Захарова Е.Д.) оҕолорбутун үрдүккэ кынаттыыр. Е.Н. Токмоков тириэһэрдээх тустуук уопаттарбыт араас таһымнаах күрэхтэр кыйаһылаахтара, призердара буолаллар.

Сылын аабы попечителлэрбит оскуоланы бүтэрэр оҕолорго анал стипендияны олохтоон туттараллара выпускниктарга инникилэригэр тирэх буолар.

Оскуола үлэтэ сылы быһа ситимнээхтик барарын туһугар сайынны оҕо сыннаар лаабырдарын үлэлэтэбит. Биһиги оскуолабытыгар алын кылаас оҕолоругар "Эрэл" оҕо былаһаакката, улахан кылаас оҕолоругар 2019 сылга улуус статуйун ылбыт "Найбар" лаабыра 6 хайысханан үлэлииллэр. 2 сменаба барыта 40 оҕо сайынны сыннааланнарын туһалаахтык атаараллар. 2017 сыллаахха "Летний кемпинг "Найбар"-создание эффективных условий для профориентации и организационного отдыха детей" бырайыактыг "Тыа оскуолалара" педагогическай дьаарбанкаба "Экология и агрошколы" номинация кыйаһылаабынан буолбута.

Төлей орто оскуолатын үлэһит кэлэктибэ сайдыы суолунан бигизтик хардылыыр, кэлэр кэнчээри ыччаты үөрэтиһэ-иитиһэ сааганы көрдүүр, олоххо киллэрэр.

Виктория СЕРГЕЕВА, диригэртэ иитэр үлэбэ солбуйааччы.

— ЭРЭДЭЭКСИЙЭ ПОЧТАТА —

РАЦИОНАЛИЗАТОР СИДОР ПАВЛОВ

Хатылтан үс кестөөх сиргэ "Толоон" диэн алааска «Кыһыл Толоон» колхуос хонтуората баара. Онно Кугдаровтар, Кривошапкиннар, Баиннар олорбуттар. Петр Данилович, Надежда Спиридоновна — Көһөрүллүү кыттылаахтара, саха уохтаах кымыһын маастардара, ыһах кымыһын кинилэр онороллор эбит. "Кыһыл Толоон" сорох ыаллара Павловтар, Иустиновтар чугастаабы алаастара олорбуттар.

Сидор Петрович Павлов — үлэ, тыыл бэтэрээнэ, Хоту Көһөрүллүү кыттылаабы, "Гражданский килбиз" бэлиэ хаһаайына, тыа хаһаайыстыбатын айан онорор механизатора, рационализатор. 2019 с. муус устар 28 күнүгэр 83 сааһыгар ыарахан ыарыһтан күн сириттэн барбыта.

Кини 1935 с. Хатылы нэһилиэгэр «Кыһыл Толоон» колхуоска Мотрена, Петр Павловтарга бастаахы оҕон төрөөбүтэ. Сидор биэстээхэр дьоно Нуотараба «от сии» олордохторуна, 1942 с. Толоонно дьылларыгар коннорбокко да Бэстээххэ ытталлар. Булунна хайа анныгар таас кумаха, аһаас халлаан анныгар сүөкүүлэр, ыбыс биэрэстэни сатыы баран, Кумах Суртка тиийэн «Кыһыл Толоон», Комсомол колхуостар биригэ лороллор. Балык бултааһыныгар үүстэрэ, кыахтара тиийэринэн лэбиллэр. 1945 с. Булунна Павловтар кикс уоллара Бүөтүр төрүүр. Ийэлэрэ Мотрена сэллигинэн улаханнык калдьан, бастаахы борохуотунан лэлээргэ абатыгар Петр Игнатьевич Протодьяконовтаахха сыккырыыр ылыннара эрэ ордон кэлэллэр. Мотрена эргэнэ Бүөтүр Булунна биир сыл хаалан, балык бултааһыныгар үлэлиир. Онтон кэлэн, сүт-кураан, ыарахан үлэ охсууттан нөкүө сылыгар орто дойдуттан бараахтыыр.

Сидор уон саастаабыр «Уорба» охсулатыгар үөрэнэ кириэр. Төрүтү бүтэрэн баран, ыалдьан, охсулаттан тохтуур. Кадровай булчут эһэтин батыһан, булт абыланар ыллартарар, ийэ айылбатын кытта алтыһан, өйө-санаата бөбүргүүр, тугу барытын



мындырдаан көрөр дьобура сайдар.

Туохха барытыгар дьобурдаах уолу таба көрөн, Чурапчы икки этээстээх охсулатын тутуугу абынгар үлэлэтэллэр. Онтон салгыы Промкомбинатка столларынан, лесхозка лесничейинэн, сельхозтехниккэ суоппарынан, механигынан үлэлээн, биэсийэ тахсар.

1961 с. типографияга буһаалтырдыр, Ньурбаттан төрүттээх Александр Васильевна Алексеевалыын ыал буолаллар. Түөрт кыһы төрөтөн, итэн үлэһит онороллор. Улаханнык Мотрена Сидоровна — педиатр-быраас, Доробуйа харыстабылын туйгуна, Антонина Сидоровна — провизор, эмиз Доробуйа харыстабылын туйгуна, Надежда Сидоровна — быһааркаһыт, норуот маастара, Александра Сидоровна — иистэннэн, норуот маастара. Утуму салгыыр сизинэр үөрэнэ-үлэһи сылдыллар.

Сидор Петрович ханна да үлэлээтэр, сананы, үлэни чэпчэтэр ньыманы көрдүүр, толкуйдуура, айара. "Оргинский" агрегаты айбыта. Агрегат остуолба умуһабын хаһар, остуолбатын үтүтүр, сизердиейтин танастыыр. Бурдук бааһыналарын күрүөтүн тутуугу туттан, дьон махталын, биһирэбилин ылбыта. 1993 с. атырдьах ыйын 25 күнүгэр рационализатор дастабырыанньатын тулпуга.

Уорбаттан төрүттээх табаарыстарынан Василий Сергеев, Егор Харитонов, Егор Феофанов буолан онорон үлэлэппиттэр. Агрегаттарын ол иһин «Оргинский» — диэн ааттаабыттар.

Чурапчы улууһа кураан дьылгаотуумматкыһабыттан, сааскы халаан уутун аһыах кэмгэ быһыт онорон, сиргэ уу иннэбинэ, от үүнүү диэн урут ким да онорботох «Передвижная плотина» бырайыагы онорор. Бу үлэтэ 1994 с. Российской Федерация кэмитиэттэн

патент ылар. Чурапчы салиэннэтин Ленин болуоссатыгар уон улуус дьадаһаныларын кэмпиризинсийэтигэр В.И. Ленин ыппыт тэлэгирээмэтин сибиниэстэн күтэн онорбут пааматынньыга устуоруйа кэрэһитэ буолан, күн бүгүнүгэ дээр дьон болломтотун тарда турар. Түөрт эрэ кылааһы үөрэнэн бүтүрдэр, сырдыкка кэрэбэ, үөрэххэ-билиигэ тардыһыта олус күүстээх этэ, — олобу кытта тэннэ хардылаан, билиитин-көрүүтүн сайыннаран, үгүс сананы айан-тутан барбыта киһини эрэ сөхтөрөр.

Ватсап ситимигэр "Хор" бөлөххө Афанасий Иванович Павлов "Толоон" диэн мин оттуур сирбэр Сидор Павловтаах көһөрүүгэ анаан тулпут пааматынньыктара баар" диэн, хаартыскатын ыппыт этэ, ону олус сонурбаан, биһирээн хайаан да баран көрүөхпүн бабаран, Сидор быраата Бүөтүр огдооботун Екатерина Иннокентьевналыын Дария Егоровна,

Василий Федоровтары кытта Хатылтан Афанасий Иванович сирдүүттээх балаһан ыйын 19 күнүгэр баран, көрөн кэллибит.

1997 с. пааматынньыгы Бабаба таһыттан Ийэ уобараһын уонна үрүн, тыыннарын өлөйдөөбүт, ахтылбанаах Чурапчыларын буорун булларбыт Булун балыгын кыһан, чочуйан онорбуттарын сөбө-махтайа көрдүбүт. Пааматынньык турбут сыл суруллубут сэргэтэ чэгиэн турар, тимир илиискэ суруллубут сурук барыта дьэбин буолан, туох да көстүбэт. Бу үс өйдөбүннүүгү мас шкетнигынан эргиллүүтү сороһо сууллубут.

Ол таһыгар чугас Роман Петрович Кугдаровтаах балаһаннарын таһыгар ийэлэригэр, аҕаларыгар анаабыт кэриэстэбил мэнэ суруктара баар. Павловтар, Кугдаровтар онорбут өйдөбүннүүктэрэ холбоон, бэйэтэ дьирин ис хоһоонноох комплекс курдук кэстөр.

Сидор Петровичтаах онорбут мэнэ суруктара суураллыбытын, шкетнига алдыаммытын оҕолоро, сизинэрэ, аймах-билэ дьоно көрө сылдьан онорон бизэ сылдыахтарын бабарарын.

Улууспут дьаһалтатын көбүлээһининэн нэһилиэктер алаастарыгар турбут өйдөбүннүүктэри испииһэккэ киллэрэн үйэтиттэр соруу туруорбуттара.

Дьэ, онно кимнээх, ханнык сиргэ, хаһан, туох сылга туруорбуттарын хаартыскага түһэрэн, аймах дьон олорор сирдэринэн олохтоох дьаһалтабытыгар түһэрэн, улуус испииһэгэр киллэртэриэххитин наада эбит. Маны барытын култуура салаататыгар тиксэрдэххитинэ, улахан көмөлөөх буолуһу. Үлэ бөһөнү үлэлээбит, сүт-курааны, Көһөрүллүү, уоттаах сэрйи мунун көрбүт дьоммут барахсаттарга сүгүрүйүүбүк. Тыыннаах ордон кэлэн олорбут сирдэригэр туруорбут өйдөбүннүүктэрин көрө-истэ, сөргүтэ сылдыабын, кэнчээри ыччалытыгар кэпсээн, сырдык ааттарын үйэтитэ туруобун.

Мария МАКАРОВА, педагогическай үлэ бэтэрээнэ.

ЛЕҢӨТҮҮ УОЛАТТАРА — ДЬӨҢӨГӨЙ ҮРДҮГЭР

Иччитэхсийбитэ быданнаабыт иккэн алааска, сөбөтөбүн тоһуураан ордон хаалаахтаабыт өтөх төнүргэһин көрдөхкө, хаһан эрэ иитиэхтээн олорбут Ийэ ууһун уруккута, уот харааха уруһуйданан кэлэр дьикти үгэстээх. Дэлэбэ «Өтөх төнүргэстээх, сүрт кэриэстээх» диэн, былыр өбүгэлэрибит этэн хаалларыахтара дуо? Ол курдук былыргыны былыт салгыта дизбэккэ, олорон аасыт төрүппүтүн кэриэстээн, кинилэр ааттарын сиргэ-буорга тэлсибэккэ, умнууга-сүтүүгэ умулларбакка, кэлэр кэнчээри ыччат кэпсэнигэр, сана төрүүр саха санатыгар сөргүтүллэн саналы тыыннааһын, биһиги ытык изспит диэтэхпинэ сыыспатым буолуо.

Биһиги Чакырбытыгар сол хамсааһыны балаһан ыйыгар Адааматтар аҕа ууһа онорбутун дьон-сэргэ биллин диэн эһиэхэ кэпсиргэ сорунуум. Кинилэр диэтэх дьон, өбүгэлэрин өтөхтөрүгэр Эбэ сайылыгар, 9 уоллаах Леһөтүү Ньукулайга анаан Кыайы 75 сылын уонна убайдара Халла 100 сылын тупсабай тыыннаах өйдөбүннүүк бэлиэни туруордулар. Бу хайбабыл ирдиир бастын харды толкуйа, нэһилиэкпит көмүс илиилээх ууһугар Адамов Иннокентий Иннокентьевичка — Элэгэнтэй Адаамка өйүгэр көтөн кириэбүттэн, төрөөн тахсыта эмиз кини талааннаах тарбахтарыттан, мындыр толкуйуттан тахсыта, «саха сатаабатаҕа, киһи кыайбатаҕа суох» диэн этиини бигэргэтиэн бигэргэтэр. Салгыһан көнүллүк көтө сылдыар идеяны хаһан ылан, олоххо онорууга,



улахан өгөнү Адааматтар аҕа ууһун улахан убайдара Гаврил Иннокентьевич дьаһалынан иилээн-саҕалаан, аймактар Покровскайтан, Сатабайтан, Дьокуускайтан, Чурапчыттан, Диринтэн санаастара Мотрена Николаевна бары саба түһэн, олус кэрэ устуоруйаны суруйан, кэнэбэски кэскиллэригэр хааллардылар диэххэ наада.

Өйдөбүннүүгү туруоруу тэрээһинэ сарсыарда эрдэттэн Чакыр кииниттэн Эбэбэ айанна турунууттан саҕаланна. Үйэлэргэ үйэтитиллэн хааллын диэн убайдара Гаврил Иннокентьевич бу хамсааһыны баһыттан-атабыр

дылы барытын уһулан, хаартыскага түһэрэн, аймактарын архыбыгар хааллаттарбыта үчүгэй суол. Туруоруллуохтаах оноһуу барыта маастар мастарыскайыгар бэлэм оноһуллубутун тизээн араллылар. Оноххатустаах мустубутар дьонабыах кэм иһигэр, этэн баран эбирийиэх иннинэ, көрөн баран чыпчылыһах бэтэрээ өттүгэр олохтоох мизстэтин буллара охсон, сүөһү-ынах киирбэтин диэн күрүөлээн-хаһаалаан кэбистилэр. Тас көстүүтэ тупсабайа киһини сөхтөрөр, икки баарабай быһылаах тиит мас тирэххэ, үрдүгэр Леһөтүү

уолаттара диэн көнө суруктаах, тобус уол мессүөннэрэ, ааттара-суоллара, сахалар айыы танарабыт Дьөһөгөй үрдүгэр айаннатан сизлэн иһэллэрин курдук онорбуттара дьирин суопталыыр. Ону таһынан икки кыттытыгар, көстүүлээх мастарга уус киһибит Элэгэнтэй Адаамат: Тобус туруу уоллаах Леһөтүү Тэнийдин эн удьуорунг өрүү. Анхайдаах өтөбүн сэргэтигэр Ат куруук көрүстүн инэрсийэн.

Баҕар олох дьуобатыгар мунуон, «Быһаа» — диэн көрдөһөөр өбүгэттэн.

Унуо дьылба баҕар албан ааты Умнумаар дуу, оччо алааскын.

— диэн тыллар тыллара суруллубута, толкуйу үөскэтэр. Үөрүүлээх түгэнгэ кэлбит аймах дьонирэ-хоро кэпсэтэн, аны сайын эбии икки эдьийдэригэр анаан бэлиэ онорор ыраас ыраны сүбэлэстилэр. Бэлиэлэрин тула Леһөтүү тобус уолаттарын күтүн 9 тиити уонна эдьийдэрин сүрүн 2 хатыны олордон, эргиллэхпит диэн тарбастылар.

Бу Адааматтар аҕа уус курдук, өбүгэ өтөбөр сөргүтүүнү киллэрэн кэриэстээһин, аныгы үйэбэ олус наадалаабын өйдөөн, туран, бэйэбит төрүттэргитигэр, алааскытыгар, силискитигэр эргиллини сөргүтэргитигэр сүбэлибин.

Дьаба баһыттан Анастасия АЛЕКСЕЕВА — Ньукуу Настаа сизнэ, Зинаида Алексеева хаартыскага түһэришлэрэ.

— УСТУРУЙА КЭРЧИКТЭРЭ —

КЫТААНАХПЫТ ОСКУОЛАТЫН ЫТЫК ДЫИЭТЭ

Быйыл саас 1933 сыллаахха тутуллубут, ол аата 87 сыл турбут, сүүһүнэн тыһыынчанан обо үөрэммит, элбэх биллиилээх дьон тахсыбыт, Чурапчы оройуонугар маннайгы орто оскуола аһылла сылдыбыт ытык дьиэтэ көтүрүллэн, сана икки этээстээх таас оскуола тутулла сылдьар. Онон сибээстээн, ытык дьиз устуоруйатын, кимнээх тулуттарын, хайдах уларыан испитин туһунан суруйарга сананым. Того диэтэххэ, ону билээччи кырдыабастар ахсааннаах хааллахпыт. Онон улуунум, нэһилиэгим уонна бу дьизбэ үөрэммит үгүс дьон бэрт кэннинээбигэ диэри оройуонга саамай улахан оскуола ытык дьизин туһунан биллиннэр диэн сабалыым.

Ол эрэри маннай...

КЫТААНАХ МАННАЙГЫ ОСКУОЛАТА.

Билинни Кытаанах нэһилиэгэ 1931 сыллаахха диэри Боотурускай улуус I-гы Хатылы нэһилиэгэ дэнэрэ. Бу I-гы Хатылы нэһилиэгэ 1768 сыллаахха тэриллбит. Ол аата тэриллбитэ 252 сыла буолбут. Таарыччы абыннаахха, 2018 сыллаахха нэһилиэкпит олохтоммут 250 сылын бэлиэтиэххэ хаалбыт эбит.

I-гы Хатылы нэһилиэгэ улууска бириеманнайынан 1914 сыллаахха 1 кылаастаах начаалынай училище аһыллыбыт. Бу оскуоланы астарбыт мунура суох үтүөлээх киһинэн нэһилиэк төрүт олохтообо, бириеманнайгы үөрэхтээбэ, 1918с. улуус Ситэриилээх кэммитизин бастакы бэрэссэдээтэлинэн үлэлээбит Нама үрбэр тутуллубут улахан сана дьизин оскуолаба босхо биэрбит С.С. Собакин (1887-1921 сс) буолар.

Бу Савва Собакин дьизтэ 1929с. үрэхтэн Килэнкигэ оскуола томторугар көһөрүллэн тахсан, бэрт уһуннук турбута. Бастаан оскуола интэринээтин остолобуойа, онтон оболор олорор интэринээттэрэ кэлин производственной үөрэхтээгин кабинета буолбута.

кэлэ сырыттабына көрөөн кэлсэтэ сылдыбытым. Онон кини сыарбалаах атынан Дьоккуускайга кириэн оскуола тутуутун туруорсан хайдах ситиспитин кэлсээбитэ. Ол кэнниттэн бириеманнайга эрдэ дьизбиттэн тахсыбытым — Килэнки илин өттүттэн, сыыр үрдүнэн аттаах, оустаах дьон бэрэбинэ састарон иһэллэрин көрбүтүм диэн кэлсээнин өйдөөн хаалбыппын.

Аны оскуола тутуутугар бириеманнай кэлсээн баар. Арааһа, эһэбиттэн иһиттим быһыылааба. Бу оскуоланы Сыланта эбэтэр Кытаанахха тутарга улахан мөккүөрдээх мөһүрөөн мунунаах буолбут. Онон Кытаанахха диэччилэр бириеманнай куолаһынан кыайан Килэнкигэ тутуллар буолбут. Онон ол бириеманнай куолаһа Кытаанахпыт дьонун дьылбатыгар улахан суолталаах буолбут.

Оскуола тутуутугар маастарынан Семен Васильевич Потапов — Маастар Сэмэн, көмө маастарынан мин эһэм Петр Григорьевич Пономарев — Наннаһын Бүөтүр үлэлээбиттэр. Дьиз тутуутугар Кытаанах, Сыланта, Таңда Бахсы, Белолюбский нэһилиэгиттэн күннэ 100-тэн тахсалы киһи үлэлээбит. Нэһилиэк бириеманнай ыалларыгар 12-лии 7-8 миэтэрэ уһуннаах толук бэрэбинэлэри киллэрээгэ сорууда бэриллибит. Дьиз арааматын ааттаах мас ууһа Бүөтүр Собакин — Ааса Уола уонна Сыланта Трофим Коркиндиз дьонунорбуттар. Олохторун Сэргэй Макаров диэн Сыланта киһитэ салайан онолорбут.

Дьиз, ити курдук, оччотоогу дьон үөрэх-билии суолтатын өйдөөн, 4 нэһилиэк дьонно күүрүүлээх үлэлэринэн бу улахан оскуола дьизин, суруйбутум курдук, баара-суоҕа 4 ый, 10 хонук устата тутан бүтэрбиттэр. Ол иһин бу ытык кыһаны туттарбыт уонна тулут бары дьонно, өбүгэлэрибитигэр нөрүөн-нөрүгү буолуохтун!

ОСКУОЛА ЭБИИ ТУТУЛЛАРА.

Наһаа уһатаары гынним. Онон кыпатыым. Бу ытык дьиз 87 сыл турбут кэмигэр 20-чэ дириэктэр үлэлээн ааспыт. Кинилэртэн саамай уһуннук үлэлээбит уонна элбэх тутууну ыттарбыт киһинэн Мугудайтан төрүттээх сэрби бэтэрээнэ Л.А. Дьяконов буолар.

Лука Афанасьевич, мин сыыстарбат буоллахпына, 1955 сылтан 1968 сылга диэри дириэктэринэн олорон, элбэх эбии тутуулары ыттарбыта. Ол курдук, 1956с. оскуола таһыгар дириэктэр иһин хастаран 2 улахан самовар хочуоллары туруортаран, хочуолунай туттаран, нэһилиэккэ маннайгын иһиттэри ситиһимэни киллэртэбитэ. Ону таһынан оскуола дьизин илин өттүгэр сыһыары кыра физкултуура саалалаах, икки кылаас, бириеманнай лаборатория, остуорастар олорор хостоох улахан сыһыары дьизини туттарбыта.

Балары таһынан үлэ уруога ытыллар сана маастарыскайы уонна кэлин 50 миэтэрлээх сана интэринээт дьизэлэрин туттарбыта. Ол түмүгэр Чурапчытан, Хадаартан, Алабартан тийэ интэринээккэ олоро, ону таһынан үтүөлээх тириэньэр И.Н. Поповка хайыһарга дьарыктана, атын сирдэртэн элбэх обо кэлэн, үөрэнээччи ахсаана 250-чаба тийэ сылдыбыта.

Кэлинни дириэктэрдэртэн 1984 сылтан 10-

тан тахса сыл В.Н. Коркин үлэлээн, оскуоланы художественнай хайыскалаах онорон, үс кыра уолсай дьизини, производственной үөрэхтээгиннэ бааза туттаран, оскуола ис бараанын онорууга, өрөмүөннэ элбэх үлэни ыттыптын бэлиэтиэххэ сөп.

Оскуола дьизтэ ордук сэрби сылларын саана олус тымныа сылдыбыт. Оболор истээх сонноох олорон, өссө чэриниһэллэрэ тогон хаалара үһү диэн кэлсиһиллэрэ. Ол барыта хара муостатын буорун кутуйахтар дьөлө сүүрэн, хайыта баран, тэһэн, аһыттан тымныы сирилээччи үрэр буолбуттунан. Ол иһин хара муостатын көтүрөн, кунуһун эппиттэрин кэнниттэн арыый буолбут. Онтон иһиттэр систимэ кириэбиттэн ханыгаардар хайдах оттоллоруттан тутулуктанар буолбута.

Онтон хочуолунай 20-тэн тахса сыл үлэлээбитин кэннэ эмиз эргээн тымныан барбыта.

ДЬИЗ СУУЛЛА СЫҤЫЫТА.

Ол иһин мин 1983 сылга үөрэммит оскуолабар дириэктэрдии кириэн баран, аллараа сыыр быарын диэки сана хочуолунай туттарбытым, систимэтин ыраастаппытым. Ханыгаардарга таһынаабы уонна дьиз иһинээги кыраадыһы мээрэйдээн, илин баттаан тутуһар дьениги олохтоон, ким үчүгэйдик оттубука бириеманнай балаһыанньаны онорбутум. Ол иһин дьонум аһара оттон, дьиз олус сыһыар буолбута.

1984 сыл тохсунньуттан 3 ый Хабаровскайга дириэктэрдэр куурустарыгар үөрэнэн кэлбитим оскуолам ортотунан букатын дьөлө түһэн, сууллар кутталламыт этэ. Онон оболорбутун араас сирдэринэн, кулуубунан, хонтуоранан үөрэтэргэ күһэллүбүппит.

Муостатын аспыппыт ортотугар букатын чүөмнэ курдук уу үөскээбит, акылаатын маастар, сыбаайаларын төбөлөрө үксэ эмэх буолбут этилэр. Ол уутун оскуола оболорунан биздэрэнэн бастарбытым. 5 киһилээх кэли биригээдэни булан, улахан домкраттарынан сыһыа көтөхтөрөн, эмэх маастарын уларыттаран көннөттөрбүтүм. Ону бу син-бириеманнай барбат, сыһыа ирэн син-бириеманнай түһүөбэ, туһата суох диэбиттэрэ. Оннук даһаны курдуга.

Ону бириеманнай утуу бака толкуйдаан, 30-ча миэтэрэ түспүт сирин икки өттүттэн 1,5 м курдук иннэри, хаптаһыннары уурдаран, отуу курдук онотторон, буорунан көмтөрөн, икки өттүнэн мас турбанан таһырдыа таһааттарбытым. Онтон муостатын тэлгэтэн, көннөрөн кэбиспиһит. Син-бириеманнай ер барбат диэччилэр элбэх этилэр.

Онтон ыла 26 сыл этэннэ туран, өссө ортото томтойбутунан быйыл дьиз көтүрүлүннэ. Киһиргээбэппин. Мин 60-тан тахса сыл, улахан дьодуу баттарбын даһаны, араас тутуулары тулуттум, туттарбытым буолуо даһаны, бу эһэм маастардаабыт, бэйэм үөрэммит, үлэлээбит оскуолам дьизин итинник отуулаан үйэтин уһалпыппынан кизэн тутта саныбын. Онон эбэн, быйыл бу сана таас оскуола тутуутугар эһэм хос сизэнэ, мин улахан уолум Василий сана погрузчик тыраахтарынан үлэни сылдьар. Онтон мин сизим, эһэм хос-хос сизэнэ Батас самосвал массыынаатынан буор кутуутугар үлэлээтэ. Онон 4 көлүөнэ Пономаревтар бу Кытаанахпыт оскуолалары бэйэбит кылаалпытын киллэрбиппиттэн эмиз астына саныбын.

ТҮМҮК

Мин дойдубар Килэнким алаһын иһигэр 42 сыл устата араас үлэбэ миккиллэн баран, икки уолум Чурапчыга олохсуйан, ойбум өлүбүттэн дойдубуттан арахсыбытым 20-чэ сыл буолла. Кытаанахпыт нэһилиэгин түн былыргыттан сэрби кэмигэр диэри устуоруйатын туһунан Н.М. Матвеев суруйбут уонна Е.П. Скрыбина таһаарбыт 2 дьонун кинигэ суруллан тураллар. Онтон бэтэрээн өттө сурулла илик. Кэлин ону салгыы суруйар дьон көһүннэхтэринэ туһанаайаллар диэн хас даһаны ахтыы ыстатыйалары суруйарга быһаарынним. Олортон бу маннайгын Кытаанах эр буолбакка, оройуонга үөрэх-билии сайдыытыгар улахан оруону ылбыт, маннайгы орто оскуола аһылла сылдыбыт, ытык дьизини туһунан суруйуубун эһиги болломтобу тутар таһаарабын.

Иван ПОНОМАРЕВ.



Барашков П.П.



Потапов С.В.



Пономарев П.Г.



САНА ОСКУОЛА ДЬИЗТЭ.

Үөһээ хаартыскаба көстөр, быйыл көтүрүлүбүт оскуола улахан дьизтэ. 1933с. баара-суоҕа 4 ый 10 хонугунан тутуллан бүппүт. Санаан көрүн, Г букуба курдук быһыылаах, тилэри тартаах, кырата 80-ча миэтэрэ усталаах, 15 миэтэрэ курдук туоралаах оччолорго чугас эргин суох улахан дьиз. Ол кытыыларынан, ортотунан, кылаастарын икки ардыларын хаптаалынай истиэнэлэрин быһаһын тухары, быһа холоон, 200 миэтэрэ уһуннаах тон сири хойгуонан хаһан, дириэктэр траншея онорбуттар. Ол түгүбэр адаҕа маастары сыһаартаан, олор үрдүлэригэр суон сыбаайалары түһэртээн көмүттэр. Ол кэннэ хара муосталаан, онно ийэ буору кутан, 5 эргиири түһэрэн акылаатын онорбуттар. Ол иһин кириилээх үрдүк баҕайы.

Аны истиэнэлэрэ ис өттө суоруулаах, 22-24см халыннаах, барыта толук бэрэбинэлэринэн оһоһуллубут. Үрдүн бүтүннүтүн чараас кырылаах хаптаһынынан эспийдээбиттэр. Онтон букатын 3м ордуктаах хоруобуйатын икки өттө уу сүүрэр сааһаптаах 2 хос эмиз кырылаах хаптаһынынан саайбыттар. Олорго уонна муостатыгар, үрдүгэр төһөлөөх элбэх хаптаһыны барытын илиинэн эрбээн бэлэмнээбиттэр.

Онтон бу биһиги оскуолабыт дьизин курдук улахан уонна үгүс түннүктэрдээх мас тутууну чугас эргин ханна да көрө иликпин. Бириеманнаах үстүү түннүк түбэһэр. Тас истиэнэлэрэ килэһир түннүк курдуктар. Ону кэлин билбитим, ол кэмнэргэ сэллик ыарыы олус тэнийбит. Ол иһин күн сардангата элбэх киридин диэн итинник улахан түннүктүүлэр эбит.

Аны 10-тан тахса улахан халаанка олохторун миэтэтигэр кирииччэ үктээн, ону уоттаан, кыгардан баран тулуттар. Оттон түннүк таһынан, тоһобону, оһох ааннарын, хаптаһынын уода, наадалаах матырыйааллары буһуһуан куораттан таспыттар.

Санаан көрүн! Ити үлүгүрдээх улахан дьизини кулун тутарга сабалаан баран, балаһан ыйын 1-гы күнүгэр үлэбэ киллэрбиттэр! Бириеманнай да тиэһиникэтэ суох аһаардас атынан-буһуһуан таһан, сүгэнэн, эрбиинэн, мас устурууһунан эрэ туттан!

Бу оскуола дьизини туттарбыт маннайгы дириэктэринэн Уус Алдан II Суоттутуттан төрүттээх П.П. Барашков (1910-1990сс.) буолар. Кини кэлин тыл уонна устуоруйа үнүстүүтүгэр билим сотрудинынан үлэлээн, саха тылын грамматикатыгар, таба суруйууга хас даһаны үлэлэрдээх, икки учебник ааптара.

Петр Петровичыһытта 1976 сыллаахха Кытаанахха

БУОЙУН-УЧУУТАЛ ҮРДҮК ААТЫН ТУТАН



хаалбыта

Оттон Степан Кузьмич, кэргэнигэр эрэнэрэ бэрт буолан, дьонугар, кэргэнигэр Сыланна 1944 с. алтынныга икки атабар протезтаах, икки батыгынан хааман, ыар санааны таһаас онгостон, тийэн кэлэр. Кини оччолорго баара-суоба 27 эрз саастааба.

Степан Кузьмич тулуурдаах, дьулуурдаах буолан, киһи быһытынан киэн көбүстээх, олоххо күүсэ дьулуһан, түөрт истизини манаан опорбокко, үлэлээн-хамсаан кириэн барар. Бастаан утаа оскуолаба счетоводтаабыта. Онтон география, физика учууталынан үлэлээн барбыта. Эһиһилгитигэр үөрэх чааһын сәбиэдиссәйинэн, физика, география, история учууталынан үлэлээбитэ. Комсомольскай тэрилтә секретарынан, пропагандист быһытынан нәһилиэннэбэ элбэх агитацияны ыһтара. 1949 с. партия чилиэнигэр кириэр.

1951 сылтан Чурапчы орто оскуолатыгар үлэлээбитэ. Дойдугар, дьонугар үтөнү онорор баһаттан, сырдыкка-кэрэбэ тардыһан, Степан Кузьмич үөрэбин үрдэтэр. Ол курдук 1957 с. Саха государственнай университетыгар история отделениетыгар кәтәхтән үөрәнәкириэр. Дьиннээх билиитинэн, дьулурунан үөрэбин 1963 с. ситиһилээхтик бүтэрэр. Дипломнай үлэтин, Чурапчы педучилищетын историятын суруйан, туйгундук көмүскээбитэ.

1966 сылтан Чурапчы орто оскуолатыгар үөрэх чааһын сәбиэдиссәйинэн үлэлээбитэ. Степан Кузьмич сәрийгә бааһырытын оодулуттан 1969 сыллаахха от ыйын 12 күнүгэр олохтон туораабыта.

Степан Кузьмич тус опобор дьоллоох олобу опорбута. Кэргәнэ Ольга Акимовна 40 сыл устата бииргэ кэннәри ыччаты иитиһг-үөрэтиһг опобун анаабыта. Учууталлар учууталлара. Иллээх дьиз кэргәннэ итиллэн, оболор бәһизн киһи киэн туттар үлэһит буола улааппытара. Билигин бэйэлэрэ эбэ, эһэ буолбут үтүө дьоннор.

Степан Кузьмич хорсун буйун, саха норуотун Маресьева, норуот үтүөлээх учуутала, барыны кыайар олоххо дьулурунан, туруорбут сыалын ситиһэргэ кытаанах санаатынан, төрөөбүт норуотугар уһараабат тапталынан, бэриниитинэн, айымнылаах үлэтинэн, ыраас суобаһынан, хөһө судургу майгытынан биһизхэ барыбытыгар уонна үүнэр эдэр ыччакка бастын холбур буолар.

БУОЙУН-УЧУУТАЛ ААТЫН ҮЙЭТИТЭН

2010 сыллаахха Чурапчы гимназиятын 15 сылыгар Саха

Өрөспүүбүлүкэтин Бэрэсэдьиэнин Е.А. Борисов ыйаабынан Аба дойду сәрийтин кыттылааба. САСР уонна РСФСР үтүөлээх учуутала, Чурапчы улуунун маңнайгы бочуоттаах гражданина, Саха Маресьева - Степан Кузьмич Макаров аата Чурапчы гимназиятыгар интэриллибитэ. "Учуутал, эн ааккар сүгүрүһ, махтана..." кинизхэ аналлаах мемориальнай дуоска аһыллыбыта. Онтон ыла кини аатын биһиги гимназиябыт чизстээхтик сүгэр.

Буйун - учуутал С.К.Макаров оболоро аҕаларын аатын үйэтитэн, сыл айы гимназияны бүтэрэр бастын үөрэнээчигэ кини аатынан биризмийэ олохтообуттара. Ол курдук 2011 сыллаахха өрөспүүбүлүкэбэ информатика государственнай олимпиадатын супер-финалиһа Толстоухов Коля С.К. Макаров аатынан биризмийэ лауреатын аатын ылар чизскэ тиксигитэ. Онтон салгыы 2012 с. - Кириллин Ян, 2013 с. - Макаров Сергей, 2014 с. - Коркина Светлана, 2015 с. - Попова Саргылана, 2016 с. - Оконешников Афоня, 2017 с. - Старостина Оля, 2018 с. - Григорьев Никита, 2019 с. - Яковлева Сахаяна, 2020 с. - Платонова Наина лауреат аатын ылары ситиспиттэрэ.

2016 сыл Степан Кузьмич оболоро Учуутал скверигэр «С.К.Макаров-саха Маресьева» өйдөбүннүк пааматынныгы сана оскуолабыт аһыллытыгар үөрүүлээх түгәннэ туруорбуттара. Пааматыннык ааптара - скульптор А.Д.Дьячковскай. Гимназияба аҕалара тутта сылдьыбыт маҕларын, докумуоннарын, кинигэлэрин бэлэхтээн, кинизхэ аналлаах стендэ оһоһуллубута. Оболоро куруук гимназияны кытта сибээстэрин бысакка, араас ыһтыллар дьаһалларга кытталлар. Балта Мария Кузьминична Макарова "Барба" эбэлэр, эһэлэр түмсүүлэрин саамай актыыбынай кыттааччыта, тэрийээччитэ.

Буйун - учуутал С.К.Макаров төрөөбүтэ 100 сылын көрө сыл устата араас тэрээһиннэр ыһтыллыбытара. Гимназияба кылаастар икки ардыларыгар кини олобун, үлэтин кэрдиис кэмнэрин сырдатар ирдиир-чинчийэр үлэлэригэр үгүс матырыйаал хомуллубута. «Дайан» телестудия салайааччыта, суруналыыс О.В. Жиркова анал биэрийини бэлэмнээн ыһтыпта. "Дьонно аһаммыт дьонун олох" диэн киинэ ис хоһоонун бэйэтэ толкуйдаан, киэн эйгэбэ таһаарбыта. Киинэ устуутугар, таһан онорутугар Трофим Слепцов, Владислав Новгородов кичэллээхтик үлэлээбиттэрэ. Ол сылга оскуолаларга 1-кы улуустаабы ирдиир-чинчийэр слет ыһтыллыбыта.

Гимназия педкэлэктиибэ "По следам якутского Маресьева-воина-учителя

С.К. Макарова" диэн педагогическай десанынан кини опорбут, үлэлээбит сирдэринэн Улахан Куөлгэ, Сылан орто оскуолатыгар, Таатта Баайаба орто оскуолатыгар бара сылдьыбыта. Сылдьыбыт сирдэрин аайы Степан Кузьмич туһунан сырдатан, кини докумуоннарын, туттубут малларынан быыстапка туруоран, концерт көрдөрөн, истин көрсүһүүлэри тэрийбиттэрэ. Олохтоохтор, Степан Кузьмич аймактара, кинини өйдүүр билэр дьон кини туһунан ахтыы онорбуттара кинини барытын долгуптута.

2012 сылтан гимназия история учууталларын тэрийиһилэринэн, буйун-учуутал С.К. Макаров 95 сылыгар аналлаах 1-кы өрөспүүбүлүкэтээби история уонна обществознание эр дьон учууталларын куонкуруһа ыһтыллыбыта. Ол курдук 2012 сыллаахха Чурапчы гимназиятын учуутала Попов С. Д., 2015 с. Дьокуускай куорат 12 №-дээх оскуолатын учуутала Шепеткин А.П., 2017 с. Ф.Г. Охлопков аатынан Майа оскуолатын учуутала Гоголев П. Н., 2019 с. Нам улуунун Д.Ф.Алексеев аатынан 1 Хомустаах оскуолатын учуутала Кейметинов А.И. бастабы мизстэни ылан, С.К.Макаров аймактарын, оболорун ааттарыттан анал биризмийэни тутан, үөрүү үлүскэни билбиттэрэ, идэбэ бэриниһлээх буоларга, олоххо тулуур, дьулуур бастын холбурун көрдөрөр үлэбэ кынаттаммытара.

Любовь ПЕРМЯКОВА.

БУОЙУН-УЧУУТАЛ ХОҔООННОРО

Сәрийтән төннүү

Каллэим төрөөбүт дойдубар Килбиэн күн тәһизбэ доборбор. Быраһаай, арахсар кутурбан, Быраһаай, муннаабыт ахтылбан.

Өстөөбү өһөрсөн күн күллэ, Өрөгөй, үөрүү, дьон дьэ кэллэ! Туругур, кыайылаах сир Ийэм, Туругур, уһныуктаах күн Эйэм!

Аба дойду бәбәһээнни Албан ааттаах сәрийһитэ-Хонуу, оһбуот күн бүгүннү Хорсун дьоруой үлэһитэ.

Куорат тутар, ханаал хаһар Куоталаһыбыт бастыһа, Сүөһү иитэр, бурдук ыһар, Сүрдээх үгүс быһаһна

Айар-тутар өрө күүрэн, Алмаас, көмүс, чох хостуур, Ыһах, сылгы үөрүн үүрэн Уйгубутун олохтуур.

Туохтааһар да кэрэ, күндү Төрөөбүт сир-Ийэ дойду! Кимизхэ да аллар илгэ-Көһүл айар, көхтөөх үлэ.

Быһтан- ойдон сир өттөххө Быһкаа да сүрдээх баһалаах, Төрүт буортан өр тәйдэххэ, Төрөөбүт тыл ахтылбанаах.

Сәрийи мунун көрсөн өлбүт Сәбиэскэй буйун дьоннорбут, Үөрэр-көтөр кэрэ кэмнэ Үтүө ааккыт ааттаныа, Өлбөт-сүппэт улуу гиминэ Үйэ тухары ыһланыа!

Сәбиэт сирин, норуот дьолун Фашистартан көмүскүүр Бэргән саха ньургун уолун Албан аата сатарыыр

Өй, күүс-күдэх түмүнэн, Өһүллүбүт өһү күүрдэн, Өстөөбү үлгү сыһынан Өрөгөйдөөн төһөнүбүпүт.



Төһө дабаны сыл-хонук ааспытын иһин, Аба дойду Улуу сәрийитигэр фашизмы кыайыы биһизхэ барыбытыгар хаһан да умнуллубат ытык өйдөбүл буолан инэн сылдьар. Сәрийгэ, ол кәһһиттән эйэлээх олобу тутууга хорсун быһыыны көрдөрөн, уос номоһор кирибит буйуннарбыт ааттара умнуллубат. Ыччаты иитиһг-үөрэтиһг айымнылаахтык үлэлээн, улахан олобу олорон ааспыт буйун учуутал, РСФСР уонна Саха АССР үтүөлээх учуутала Степан Кузьмич Макаров - Саха Маресьева саха норуота кизн туттар, холбур онгостор киһитэ.

«Кини аата кэннэбэс дабаны номох буолан, дьон уһунттан түһүө суоба, бука, кини туһунан кәһһээн кәһһэниэ, ырыа ыһланыа» Поэт Феоктист Софронов.

ОЛОБУН КЭРДИИС КЭМНЭРЭ

Степан Кузьмич Макаров 1917 сыллаахха атырдьах ыйын 5 күнүгэр Боотуруускай улуунугар Сылан нәһилигэр Нәэтиэ сайылыкка Кууһума уонна Маайа Макаровтарга бастабы обонон күн сирин көрбүтэ.

Кыракый Степаны, олус холку, ис кирибэх дьуһуннээх сизини эһэтэ Мыттыһыкы уус олус сөбүлүүрэ, үөрэхтээх киһи буолуо диэн төлкөтүүрэ. Кини кэриһинэн уоннаах Ысталааны Сылан оскуолатыгар үөрэттэрэ биэрэллэр. Онтон 2-4 кылаастарга Кытаанахха, 5-7 кылаастарга ШКМ-на үөрэнэр. 1934 с. Чурапчыга учуутал идэтигэр уһуйар үөрэх кыһата - педучилище аһыллар. Степан Кузьмич-педучилище маңнайгы выпускнига.

Бу дьыл 1938с. Бороһон оскуолатыгар саха тылын уонна география учууталынан ананан үлэһии барар. 1939-1942 сылларга Таатта оройуонугар Баайабаба саха тылын учууталынан, Хара Алдан начаалынай оскуолатыгар сәбиэдиссәйинэн үлэлээбитэ. 1940 сыллаахха кини опобун доборун Ольга Акимовнаны көрсөн, ыал буолаппар. Ольга Акимовна эмиз учуутал үөрэхтээх.

Степан Кузьмич бастаан Иркутскай уобаласка Мальта станцияба учебнай батальонна сулууспалаабыта. 1942с. тохсунньуга Арбааны фронтта ефрейторынан барбыта. Кулун тутар ыйга Гжатск куорат оройуонугар сәрийлэнэ сылдьан, илиитигэр, тебетүгэр бааһыран, госпитальга эмтэнэн тахсыбыта.

Үтүөрэн баран, 1943 сыллаахха сайын аатырбыт Курсккай тобойго 95 стрелковай полкаба сылдьан, кырғыһыга кирисэн, икки атабар бааһыар.

Быраастар олус кутталлаах гангренааттан быһаан, кини, икки атабын быстаран тыһынаах

— ГОРОСКОП С 12 ПО 18 ОКТЯБРЯ —

ОВЕН

♈ Начало этой недели принесёт изменения в мировоззрение Овна. Ваша картина мира может претерпеть некоторые изменения, стать более полной. А новые знания полученные в это время будут усваиваться лучше. Проявите осмотрительность и расчет во время принятия решений.

РАК

♋ Следует всё продумывать детально и заранее. И тогда любые проекты, задумки и дела пройдут без сучка и задоринки, и принесут неплохие дивиденды, авторитет. У Рака могут быть тайные встречи или разговоры, но в основном по старым делам, с которыми как раз и желательно разобраться.

ВЕСЫ

♎ В начале недели Весы способны разобраться во многих запутанных вещах, обнаружив хвостик клубка. Главное - не упустить его. В пятницу вы можете обращаться к начальству с просьбами и пожеланиями - в этот день оно благосклонно по отношению ко всем.

КОЗЕРОГ

♏ Всю неделю старайтесь делиться с теми, кому необходима помощь и кого Фортуна одарила менее щедро. В личной жизни Козерогу следует проявить сдержанность, хотя возникнет желание проявить чувства. Отложите в сторону рутину, занимайтесь только тем, что интересно и перспективно.

ТЕЛЕЦ

♉ Неделя серьезных испытаний и противостояния. Исход любого спора будет зависеть от готовности некоторых из Тельцов к активной деятельности, и взаимопонимание постепенно восстановится. Вероятна премия или повышение зарплаты — ждите этого приятного события в середине недели.

ЛЕВ

♌ Тот из Львов, кто окажется умнее, не будет любой ценой оставлять последнее слово за собой, не станет делать громких заявлений и хлопать дверью. Эта неделя выявит накопившиеся претензии и обиды в отношениях, может развести по разным лагерям друзей и коллег.

СКОРПИОН

♏ Не торопите события в начале недели. Сейчас имеются почти все предпосылки, необходимые для создания прочного финансового фундамента, но вам необходимо дополнительно потрудиться и прислушаться к мудрым советам друзей для достижения, и закрепления успеха.

ВОДОЛЕЙ

♒ В начале недели некоторым из Водолеев удача будет активно улыбаться. Если соберетесь отправляться в путешествие, то лучше это делать в понедельник. В середине недели велика возможность случайной неудачи, в результате которой положение Водолеев значительно ухудшится.

БЛИЗНЕЦЫ

♊ Со среды Близнецы станут заметно продуктивнее работать, поскольку часть финансовых поступлений будет зависеть от их активности, и мастерства. Вы достигнете замечательных успехов — и непременно найдете того, кто их оценит. Наденьте на себя маску удачливо-талантливому человека.

ДЕВА

♍ Эту неделю посвятите... жизни во всех её проявлениях. Соглашайтесь на встречи, отправляйтесь в командировки, путешествия. В четверг вы можете справиться с таким сложным делом, что резко поднимете самоуважение Девы, постарайтесь при этом не спорить и ничего не доказывать близким.

СТРЕЛЕЦ

♐ С начала этой недели желания Стрельцов вступят в конфликт с вашими финансовыми возможностями. Звезды предоставляют шанс самостоятельно решить, что важнее - стабильность или воплощение в жизнь мечты - и действовать в соответствии с данным самому себе ответом.

РЫБЫ

♓ Начало недели, не время для демонстрации своих амбиций. Самоуверенность тоже может оказаться лишней. В середине недели, чтобы сделать то, что наметили, Рыбам потребуются определённые усилия и уверенность в себе и своих действиях. Сосредоточьтесь на самом главном.

— КОР-СЭРГЭЭ —

НВК SAHA

«Саха» НКХ ханаалын
Алтынны 12 - 18 күнүнээби бырагыраамата

НВК SAHA

Алтынны 12 күнэ Бэтидизиннь	Алтынны 13 күнэ Оптуруннь	Алтынны 14 күнэ Сэрэдэ	Алтынны 15 күнэ Чэппиэр	Алтынны 16 күнэ Бэтидиз	Алтынны 17 күнэ Субуота	Алтынны 18 күнэ Баскыһыанньа
06:00 - Саха күн-Новый день 12+	06:00 - Саха күн-Новый день 12+	06:00 - Саха күн-Новый день 12+	06:00 - Саха күн-Новый день 12+	03:00 - Сахалыы Youtube 12+	03:00 - Сахалыы Youtube 12+	05:45 - Бастың клип 12+
07:00 - Новый день 12+	07:00 - Новый день 12+	07:00 - Новый день 12+	07:00 - Новый день 12+	03:45 - Саха итэҕэлэ 12+	03:45 - Золотой фонд 12+	Алтынны 18 күнэ баскыһыанньа
07:30 - Саха күн 12+	07:30 - Саха күн 12+	07:30 - Саха күн 12+	07:30 - Саха күн 12+	04:15 - Бастың клип 12+	04:15 - Бастың клип 12+	08:00 - Простые истины 12+
09:00 - «Саха сирэ» информационнай бизири 12+	09:00 - «Саха сирэ» информационнай бизири 12+	09:00 - «Саха сирэ» информационнай бизири 12+	09:00 - «Саха сирэ» информационнай бизири 12+	04:30 - Сэһэн сирэ 12+	04:30 - Ачыттар 12+	08:30 - Санаа кууһэ 12+
09:15 - Бүгүн 12+	09:15 - Бүгүн 12+	09:15 - Бүгүн 12+	09:15 - Бүгүн 12+	05:15 - Документальные фильмы с субтитрами 12+	05:15 - Документальные фильмы с субтитрами 12+	09:15 - Кулинарный конкурс 12+
11:00 - Дойдум дьоно 12+	11:00 - Дойдум дьоно 12+	11:00 - Дойдум дьоно 12+	11:00 - Дойдум дьоно 12+	Алтынны 16 күнэ бэтидиз	Алтынны 17 күнэ субуота	09:45 - Парламентский вестник 12+
11:15 - Олохун кэрэйдэгэ анаабыт... А. Тойтонов 12+	11:15 - Тыва ыччата 12+	11:15 - Бай 12+	11:15 - Самодетельная композитор Марфа Данилова 12+	06:00 - Саха күн-Новый день 12+	06:00 - Саха итэҕэлэ 12+	09:45 - Сахам сири таптыбын! 12+
11:45 — Бастың клип 12+	12:00 - «Якутия» информационная программа 12+	12:00 - «Якутия» информационная программа 12+	11:45 - Бастың клип 12+	07:00 - Новый день 12+	06:30 - Документальный фильм 12+	10:00 - Сэһэн сирэ 12+
12:00 - «Якутия» информационная программа 12+	12:15 - Документальный фильм 12+	12:15 - Геван 12+	12:00 - «Якутия» информационная программа 12+	07:30 - Саха күн 12+	07:00 - Саха күн 12+	10:45 - Аал-луук мас 12+
12:15 - Өркөн өй 12+	12:45 - «Хаһан сайын буоларый...» телесериал 12+	12:45 - «Хаһан сайын буоларый...» телесериал 12+	12:15 - Саха итэҕэлэ 12+	09:00 - «Саха сирэ» информационнай бизири 12+	08:00 - Новый день 12+	11:30 - Оҕо саас ыллыыр 6+
13:30 - «Саха Сирэ- Якутия» информационная программа 12+	13:30 - «Саха Сирэ- Якутия» информационная программа 12+	13:30 - «Саха Сирэ- Якутия» информационная программа 12+	12:45 - «Хаһан сайын буоларый...» телесериал 12+	09:15 - Бүгүн 12+	09:00 - Истин илдьит 6+	11:45 - Дойдум дьоно 12+
14:00 - «Тэтим» радио 12+	14:00 - «Тэтим» радио 12+	14:00 - «Тэтим» радио 12+	13:30 - «Саха Сирэ- Якутия» информационная программа 12+	11:00 - Дойдум дьоно 12+	09:45 - Сахам сири таптыбын! 12+	12:00 - «Якутия» информационная программа 12+
15:00 - Бүгүн 12+	15:00 - Бүгүн 12+	15:00 - Бүгүн 12+	14:00 - «Тэтим» радио 12+	11:15 — Ачыттар 12+	10:00 - Сэһэн сирэ 12+	12:15 - Документальный фильм 12+
16:00 - «Саха сирэ» информационнай бизири 12+	16:00 - «Саха сирэ» информационнай бизири 12+	16:00 - «Саха сирэ» информационнай бизири 12+	14:00 - «Тэтим» радио 12+	12:00 - «Якутия» информационная программа 12+	10:45 - Эл Иитэ 12+	12:45 - Ачыттар 12+
16:15 - Бүгүн 12+	16:15 - Бүгүн 12+	16:15 - Бүгүн 12+	15:00 - Бүгүн 12+	12:15 - Улуу Кыайы 75 сылгылар 12+	11:30 - Оҕо саас ыллыыр 6+	13:00 - «Якутия. День за днем» информационная программа 12+
17:00 - Актуальное интервью 12+	17:00 - Актуальное интервью 12+	17:00 - Актуальное интервью 12+	15:00 - Бүгүн 12+	12:45 - «Хаһан сайын буоларый...» телесериал 12+	11:45 - Репортаж 12+	14:15 - Бастың клип 12+
17:15 - Сахалыы Youtube 12+	17:15 - Сахалыы Youtube 12+	17:15 - Сахалыы Youtube 12+	16:00 - «Саха сирэ» информационнай бизири 12+	13:30 - «Саха Сирэ- Якутия» информационная программа 12+	12:00 - «Якутия» информационная программа 12+	14:30 - Саха итэҕэлэ 12+
17:45 — Бастың клип 12+	17:45 — Бастың клип 12+	17:45 — Бастың клип 12+	16:15 - Бүгүн 12+	13:30 - «Саха Сирэ- Якутия» информационная программа 12+	12:15 - Документальный фильм 12+	15:00 - ТВ-спорт 12+
18:00 - «Якутия» информационная программа 12+	18:00 - «Якутия» информационная программа 12+	18:00 - «Якутия» информационная программа 12+	17:00 - Актуальное интервью 12+	14:00 - «Тэтим» радио 12+	12:45 - Кулинарный конкурс 12+	16:00 - «Якутия» информационная программа 12+
18:15 - Эл Иитэ 12+	18:15 - Сэһэн сирэ 12+	18:15 - Сэһэн сирэ 12+	17:15 - Сахалыы Youtube 12+	14:00 - «Тэтим» радио 12+	13:30 - «Саха сирэ. Күнтэн күн» Информационная бизири 12+	16:15 - Истин илдьит 6+
19:00 - «Якутия» информационная программа 12+	19:00 - «Якутия» информационная программа 12+	19:00 - «Якутия» информационная программа 12+	17:15 - Сахалыы Youtube 12+	15:00 - Бүгүн 12+	14:15 - Бастың клип 12+	19:00 - Охота и рыбалка в Якутии 12+
19:15 - Талбан 12+	19:15 - Талбан 12+	19:15 - Талбан 12+	18:00 - «Якутия» информационная программа 12+	16:00 - «Саха сирэ» информационнай бизири 12+	14:30 - Геван 12+	19:30 - «Бастың» спортивный шоу 12+
20:30 - «Саха Сирэ- Якутия» информационная программа 12+	20:30 - «Саха Сирэ- Якутия» информационная программа 12+	20:30 - «Саха Сирэ- Якутия» информационная программа 12+	18:15 - Сэһэн сирэ 12+	17:00 - Актуальное интервью 12+	15:00 - «Хаһан сайын буоларый...» телесериал 12+	21:00 - «Якутия. День за днем» информационная программа 12+
21:00 - «Хаһан сайын буоларый...» телесериал 12+	21:00 - «Хаһан сайын буоларый...» телесериал 12+	21:00 - «Хаһан сайын буоларый...» телесериал 12+	19:00 - «Якутия» информационная программа 12+	17:15 - Сахалыы Youtube 12+	16:15 - Истин илдьит 6+	21:45 - Бастың клип 12+
21:45 - Тыва ыччата 12+	21:45 - Бай 12+	21:45 - Сэһэн сирэ 12+	20:30 - «Саха Сирэ- Якутия» информационная программа 12+	18:00 - «Якутия» информационная программа 12+	18:00 - «Якутия» информационная программа 12+	22:00 - Үүтээн кэспээнэрэ 12+
22:30 - Итоги дня 12+	22:30 - Итоги дня 12+	22:30 - Итоги дня 12+	21:00 - «Хаһан сайын буоларый...» телесериал 12+	18:15 - Үлэ далааһынаах, олох саллаһынаах 12+	18:15 - Истин илдьит 6+	22:30 - Кэспээнэрэ 12+
23:00 - Сахалыы Youtube 12+	23:00 - Сахалыы Youtube 12+	23:00 - Сахалыы Youtube 12+	21:45 - Үлэ далааһынаах, олох саллаһынаах 12+	19:00 - «Якутия» информационная программа 12+	19:00 - Үрдэп. Музыкальная бизири 12+	00:00 - «Бастың» спортивный шоу 12+
23:45 - Бастың клип 12+	23:45 - Бастың клип 12+	23:45 - Бастың клип 12+	22:30 - Итоги дня 12+	19:15 - Өркөн өй 12+	19:45 - Кэспээнэрэ 12+	01:30 - Охота и рыбалка в Якутии 12+
00:00 - Талбан 12+	00:00 - Талбан 12+	00:00 - Талбан 12+	23:00 - Сахалыы Youtube 12+	20:30 - «Саха Сирэ- Якутия» информационная программа 12+	21:00 - «Саха сирэ. Күнтэн күн» Информационная бизири 12+	02:00 - Үлэ далааһынаах, олох саллаһынаах 12+
01:15 - «Хаһан сайын буоларый...» телесериал 12+	01:15 - «Хаһан сайын буоларый...» телесериал 12+	01:15 - «Хаһан сайын буоларый...» телесериал 12+	02:00 - «Тэтим» радио 12+	21:00 - Күөрчэх-шоу 12+	21:45 - Сахалыы кинэ 12+	02:45 - Бастың клип 12+
02:00 - «Тэтим» радио 12+	02:00 - «Тэтим» радио 12+	02:00 - «Тэтим» радио 12+	23:45 - Бастың клип 12+	21:45 - Сила духа 12+	22:00 - Сахалыы кинэ 12+	03:00 - Үүтээн кэспээнэрэ 12+
03:00 - Сахалыы Youtube 12+	03:00 - Сахалыы Youtube 12+	03:00 - Сахалыы Youtube 12+	00:00 - Талбан 12+	22:30 - Итоги дня 12+	22:45 - Сахалыы кинэ 12+	03:30 - Кэспээнэрэ 12+
03:45 - Золотой фонд 12+	03:45 - Документальный фильм 12+	03:45 - Геван 12+	01:15 - «Хаһан сайын буоларый...» телесериал 12+	23:00 - Сахалыы Youtube 12+	04:15 - Күөрчэх-шоу 12+	05:00 - Документальные фильмы с субтитрами 12+
04:15 - Бастың клип 12+	04:15 - Бастың клип 12+	04:15 - Бастың клип 12+	02:00 - «Тэтим» радио 12+	23:45 - Бастың клип 12+	05:00 - Документальные фильмы с субтитрами 12+	05:45 - Бастың клип 12+
04:30 - Эл Иитэ 12+	04:30 - Сэһэн сирэ 12+	04:30 - Аал-луук мас 12+		00:00 - Өркөн өй 12+		
05:15 - Документальные фильмы с субтитрами 12+	05:15 - Документальные фильмы с субтитрами 12+	05:15 - Документальные фильмы с субтитрами 12+		01:15 - Күөрчэх-шоу 12+		
				02:00 - «Тэтим» радио 12+		

Хайгууд бичээхэд бэрилдэг графика: 18 ч 00 м. Бичээхэд бэрилгэнэ: 18 ч 00 м. "Сана олох" редакционной-издательской холбоолука 08.10.2020 а. офсетука бичээтгэнэ. Тилалогоний аадныш: 678570. Чуралгы сал. Карл Маркууул, 28-а. Индекс: ПИ954. Хайгууд нэлдэгдэж икитэ, олтуруунука усина бэрилдэгдэ тухсо.